

Betrekkingen tussen de Abdij van Berne en het Land van Kleef, 1134-1648

SUMMARIUM

Inter bellum octogenarium (1568-1648) abbatia Bernensis possessiones suas et vitam suam servare potuit, quod nullo alio monasterio in Neerlandia septentrionali contigit.

Cum autem, tractu belli, abbatiae magis magisque pericula imminerent, sui defendendi causa, varia argumenta allata sunt, quorum alia fundamento historico, alia vero traditionibus maxime dubiis nitebantur.

Tamquam primum et praecipuum «argumentum» adferebatur vinculum arctissimum, jam a fundatione sua anno 1134 existens, inter Bernam et principatum Cliviensem, intra fines Sacri Imperii Romani situm. Quod causa fuisset ob quam abbatia Bernensis neutrius partis ducebatur cum ab Hispanis tum ab nostratibus.

Hoc vinculum arctum inter Bernam et Cliviam duabus columnis adniti dicitur: consanguinitati nempe Fulconis, fundatoris canoniae cum comitibus Cliviensibus et relationi feudali directae inter Bernam et Cliviam. His vero sentiis nulla ratio historica sufficiens adferri potest, quamvis relationes verae inter Bernam et Cliviam et praecipue cum monasterio sororum Ordinis in Bedburg demonstrari valeant. Argumenta autem, cum historica tum commenticia, nexum inter Bernam et Cliviam, sive inconscie sive etiam de industria, abbatiae tuendae causa, tali modo commixta sunt ut hodie explicari et expediri vix possint.

Voor de tijd die ligt tussen de stichting van de Abdij van Berne in 1134 en het jaar 1648, toen de Staten van Holland besloten om al haar bezittingen aan te slaan en haar verder voortbestaan te beletten, heeft men Berne dikwijls nauwe betrekkingen toegeschreven met het Land van Kleef, dat vóór het jaar 1417 een graafschap en daarna een hertogdom vormde. Ten dele geschiedde dit op duidelijk nawijsbare gronden, zoals een van 1134 tot 1338 bestaande leenband tussen Kleef en het Land van Heusden, waarin Berne gelegen was. Uit die leenband verklaarde men ook de overeenkomst van de wapens van Kleef en Berne.

Soms echter greep men terug op legendarische gegevens of op betrekkelijk late, weinig betrouwbare kronieken, misschien zelfs op een paneel, dat een mengsel van historie en legende weergaf. Het ging er dan om een band van bloedverwantschap te bewijzen tussen Fulco, de stichter van de abdij en de heren van Kleef en met behulp daarvan een rechtstreekse leenroerigheid van Berne aan Kleef.

Het is niet nawijsbaar, dat het norbertinessenklooster van Bedburg in het Land van Kleef, waarmee Berne zeker een nauwe band heeft gehad, in dat proces van de samengroei van historie en legende invloed heeft gehad. Typisch hiervoor is, dat de uit Berne afkomstige proost Merse-lius van Macheren in 1445 te Bedburg een aanzienlijke verzameling norbertijnse documenten bijeenbracht, maar dat hij het *Chronicon Bernense* en de Kleefse kroniek, die toch beide het ontstaan van z'n eigen abdij beschrijven, daaraan niet toevoegde.

De reden daarvoor is duidelijk: indien de kronieken al hadden bestaan, dan toch werd in zijn tijd het leven van z'n abdij niet bedreigd. Dit was pas ruim twee eeuwen later tijdens de Tachtigjarige Oorlog het geval. Ook dan wordt de «bewijsvoering» voor de bijzondere band van Berne met Kleef pas heel geleidelijk en in etappes opgezet. Tussen 1570 en 1580 verneemt men de eerste geluiden, dat Fulco van Berne een familielid zou zijn geweest van de heren van Kleef. Voorlopig echter steunde men nog op mondeling toegezegde en metterdaad bewezen bescherming van de drie stadhouders Willem van Oranje, Maurits en Frederik Hendrik. Toen deze laatste op 14 maart 1647 stierf en de vredesonderhandelingen te Munster al in volle gang waren, liep Berne meteen groot gevaar. Wel stelde de abdij kort daarna een uitvoerig scenario samen van haar verbondenheid met Kleef, maar dit alles kon geen lijfsbehoud meer opleveren. Wij willen niettemin nagaan, met welke historische en legendarische elementen men de stelling van de nauwe verbondenheid van Berne en Kleef heeft proberen te onderbouwen.

De Abdij van Berne heeft meerdere momenten en zelfs hele periodes gekend, waarin haar voortbestaan ernstig in gevaar kwam. Dat gold met name voor de periode van de Tachtigjarige Oorlog¹⁾ en de zestig

¹⁾ Zie hierover: A.W. VAN DEN HURK, *Berne in de branding tijdens de Tachtigjarige Oorlog*, in: *Archief voor de geschiedenis van de Katholieke Kerk in Nederland*, 8, 1966; blz. 1-61; *Idem*, *Berne op weg naar Spaans-Brabant, 1640-1680*: in *Anal. Praem.*, 48, 1972, blz. 243-290.

jaar, die er lagen tussen de aftocht uit de Zuidelijke Nederlanden in 1797 en het herstel van de abdij te Heeswijk in 1857²). Wij bepalen ons hier tot de eerste tijdruimte, omdat ze de langste, belangrijkste en voor wat betreft de politieke en religieuze achtergronden nog altijd de meest onduidelijke is.

Berne had in de zestiende eeuw in Koenraad van Malsen, 1528-1549, Otto van den Boetselaer, 1549-1552, en Dirk Spierinck van Well, 1552-1584, drie abten, die voortkwamen uit de lagere Hollandse adel. De adellijke afkomst van Koenraad van Malsen kreeg nog meer accent, toen hem in 1534 het privilege van de pontificalia verleend werd en hij in 1546 aan het Slotje in Heeswijk als een soort statussymbool ook zijn nieuw aanzicht gaf. Mogen Van Malsen en Van den Boetselaer onder huns gelijken goede relaties hebben opgebouwd, eerst bij abt Spierinck van Well is er sprake van echte politieke betrokkenheid, terwijl hij tevens met de eerste bisschop van 's-Hertogenbosch, Franciscus Sonnius, zeer vriendschappelijk omging³). Evenals verschillende Zuidnederlandse norbertijnse abten koos Spierinck aanvankelijk voor de partij van de opstand, totdat ook hij tengevolge van de militaire, politieke en religieuze ontwikkelingen als spijtoptant op zijn schreden moest terugkeren en de weg van de reconciliatie bewandelen⁴).

Vóór het moment van zijn verzoening met de Spaanse partij in 1581 had Spierinck al het nodige meegemaakt. In het begin van juli 1572 voeren de Watergeuzen, die Den Briel hadden ingenomen en in Gorcum een aantal priesters gevangen namen, die zij later ook zouden terechtstellen, verder de Maas op. Ze kwamen zo ook te Berne bij Heusden en plunderden er de abdij gedurende drie dagen. Op 3 december 1577 sloten afgevaardigden van de Stad Heusden te Antwerpen met Willem van Oranje een overgangsverdrag, dat op 22 december 1577 door de ridderschap (edelen) en steden van Holland te Delft werd aanvaard. Vanaf 1577 was Heusden bijgevolg Staats, hetgeen tot gevolg had, dat de roomse magistraat vervangen werd, dat de kerken weldra

²) W.J.C.G. VAN DEN HURK, *Het verborgen leven van de Abdij van Berne in haar parochies, 1797-1857*, Tilburg 1977. A.W. VAN DEN HURK, *Abt Gerardus Neefs bouwte te Heeswijk een nieuwe abdij, 1857-1859*, in: *Berne*, 40, 1987, blz. 57-64.

³) H.Th. HEIJMAN, *Prelaat Spierinck van Well, en Franciscus Sonnius eerste bisschop van 's-Hertogenbosch*, in: *Bossche Bijdragen*, 25, 1960, blz. 90-120.

⁴) Een notarieel afschrift van de akte van reconciliatie en een paspoort voor de terugkeer naar het koningsgetrouwe Zuiden, op 16 maart 1581 verleend door Alexander Farnese, bevindt zich in het Archief der Abdij van Berne (verder geciteerd als: A.A.B.), V.A., map Varia. Gepubliceerd in: VAN DEN HURK, *Berne in de branding...*, blz. 44-46.

gezuiverd werden en dat vaste predikanten in de stad werden aange-steld. Ook een nieuwe kastelein-drossaard en een schout van de ware religie deden hun intrede en enkele jaren later had de stad binnen haar muren een garnizoen van negen compagnieën⁵⁾.

Kon de overval van de Watergeuzen in 1572 nog als een incident worden beschouwd, bij het platbranden van de abdij op 25 september 1579 moet men beslist denken aan een meer gerichte actie, waarmee dan onze vroegere zienswijze over dit gebeuren⁶⁾ nader gepreciseerd kan worden.

Oudere mededelingen zeggen, dat het platbranden van de abdij is geschied «door de ketters» en «op bevel van de Staten der opstandelingen» en dat dit alles diende om de vijand te stuiten en buiten de Stad en het Land van Heusden te houden. Die vage berichten worden scherper door wat nieuwe gegevens. Toen Parma in 1579 Maastricht had ingenomen, zond deze de Spaanse overste Barleus naar Heusden om te proberen die stad te herwinnen. De Heusdenaren staken weliswaar een dijk door, maar moesten op een flinke stormwind van zee wachten, voordat dit nuttig effect had. Door het hoge water brak de dijk bij de Herptse poort door en tengevolge daarvan moest de vijand zich hals over kop terugtrekken⁷⁾. Weliswaar is er een vrijwel contemporair bericht over het doorsteken van meerdere dijken, maar het voornaamste gegeven is hier de aanwezigheid van een nawijsbare vijand. In dit verband is van groot belang de «Berigtinge Geraerts Fockestaert, rentmeester van de domijnen van Heusden...», die deze op 18 juni 1643 aan de Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland over de Abdij van Berne doorgaf⁸⁾. Daarin staat immers met evenzoveel woorden, dat de Abdij van Berne «in den jare 1579 door 't garnizoen van Heusden afgebrant» is. Omdat de abdij niet ver van Heusden verwijderd lag, moet men het platbranden van de gebouwen, die de vijand tot

⁵⁾ Zie voor de overgang van Heusden en zijn gevolgen: J. VAN OUDENHOVEN, *Beschrijvinge der Stadt Heusden*, Amsterdam 1743, blz. 192-195, 210-217.

⁶⁾ VAN DEN HURK, *Berne in de branding*, blz. 5-6.

⁷⁾ VAN OUDENHOVEN, *Beschrijvinge...Heusden*, blz. 195.

⁸⁾ A.B.B., V E, Map Edel- en Hoogmogenden.

Het garnizoen van Heusden bezette in 1588 gedurende een paar maanden het raadhuis en het kasteel, toen het geen soldij kreeg uitgekeerd. Door plundering en strooptochten zochten de soldaten dan soms compensatie. Zo ook misschien in 1579 en zeker op 30 augustus 1581, toen het garnizoen van Heusden in Sint-Oedenrode ruim honderd huizen in brand stak, veel vee wegroofde en een groot aantal inwoners als krijgsgevangenen meenam. Zie: A.R.M. MOMMERS, *St. Oedenrode van oude tijden tot heden*, Sint-Oedenrode 1928, blz. 63.

steunpunt zouden kunnen dienen, als een vrij gewone, meermalen toegepaste veiligheidsmaatregel beschouwen. Dat de Staten van Holland uiteindelijk bevel hebben gegeven om de abdij af te branden en daartoe het garnizoen van Heusden inschakelden, lijkt heel aannemelijk.

Wat had abt Spierinck nu voor verweer tegen de rampen, die over hem heenkwamen? Omdat de Staten van Holland slechts twee leden kenden, die van de edelen en de steden, zodat de geestelijkheid hier niet vertegenwoordigd was, lag het voor de hand, dat abt Spierinck steun ging zoeken bij zijn standgenoten, de adel. Hij liet dan ook bij gelegenheid niet na om de ridderschap eraan te herinneren, dat hij zowel van vaders- als van moederskant over de nodige adelskwartieren beschikte en dat ook zonen uit adellijke geslachten altijd in zijn abdij waren opgenomen.

Misschien lag het ook in de lijn van bovenstaande tactiek, dat men aan de stichter van de abdij, Fulco van Berne, die in de stichtingsoorkonde en de oudste goederenlijst van de abdij slechts als «een vrij en rijk man» te boek stond, een hoge adellijke afkomst ging toekennen. Dat gebeurde volgens ons weten van de kant van de abdij uit pas in het begin van de Tachtigjarige Oorlog, namelijk in de jaren 1570 en 1579. Wanneer de bisschop van Roermond, Lindanus, in dat eerste jaar de goederen van de uithof Altforst wil bemachtigen terwille van zijn mensa episcopalis, wordt voor het eerst een band gelegd tussen Fulco van Berne en het huis van Kleef⁹⁾. Rond 12 mei 1579 gebeurt dat andermaal, wanneer abt Spierinck een verzoekschrift richt tot Prins Willem van Oranje¹⁰⁾.

Tijdens het verloop van de Tachtigjarige Oorlog, toen de strijd om het behoud van de vrije administratie en het bezit van de abdiigoederen steeds belangrijker werd, ging men die banden met Kleef steeds meer benadrukken. Dat wordt vooral merkbaar tijdens de abbatiaten van Jan Moors, 1621-1641, en Leonard Bosch, 1641-1668. Toen de laatste abt aan het bestuur kwam en het voortbestaan van de abdij steeds meer in gevaar kwam, kreeg de theorie van de verbondenheid van de Abdij van Berne met Kleef, hoe zwak in historisch opzicht ook gefundeerd,

⁹⁾ A.A.B., Kopieboek, II, nr. 152, blz. 76: «...sciendum igitur est, quod fundator Abbatiae Bernensis, natus ex progenie Clevensi, et uxor ejus...».

¹⁰⁾ A.A.B., Kopieboek, II, nr. 168, blz. 87: «...dat d'abdijs van Berne inden jaere 1134 bij heer Folpaert, wesende van den huyse van Cleve, die van zijn casteel van Bern stichte en maeckte in zijn leven voirschr.abdijs...».

haar meest volledige uitwerking. Dat weerspiegelt zich in twee verzoekschriften, die na 14 maart 1647, de datum van het overlijden van Prins Frederik Hendrik, door abt Bosch aan de Staten van Holland en aan de Staten Generaal der Verenigde Nederlanden gericht werden¹¹⁾.

Staten van Holland.

Verthoont...dat...voor desen te kennen is gegeven ende oock is geblecken vuyt onwederspreeckelijck bewijzen en munimenten aende selve geexhibeert:

Dat d'Abdij van Berne van ouden tijde is geweest ende noch is een heerlijkheijt behorende tot het vorstendomme Cleeff, ende mitsgaders altijdt als neutrael considerabel is geweest inden oorloghe tusschen Spangien ende desen staet;

Dat daerom de keijzers des Roomschen Rijke indertijdt de voors. Abdij altijt hebben genomen in haere singuliere protexie als wesende een gedeelt des H. Roomschen Rijcx...

Staten Generaal der Ver. Ned.

Gheeft met alle schuldige eerbiedicheijt te kennen den Prelaet vande Abdij van Bern:

Dat desselfs Abdij van alle oude tijde notoirlijck Cleeffs is geweest ende alsnoch is, gelegen opden Cleeffschen bodem, gelijk mede is geweest de heerlijkheijt van Heusden, doch daernaewoorden een Hollants leen, sijnde de Heerlicheijt van Bern voor dien tijdt een heerlijkheijt apart geweest ende zedert gebleven, ende mitsdien altijt als neutrael considerabel geweest is inden oorlogen tusschen Spangien ende desen Staet; Dat de keijzers des Roomschen Rijk daeromme de voors. Abdij altijt hebben genomen in haere singuliere protectie, als wesende een gedeelte des H. Roomsche Rijk...

Ofschoon beide adressen dezelfde toonaard hebben, toch weerspiegelt ieder verzoekschrift de aard van het college, waaraan het gericht was. De Staten van Holland hadden de vrije administratie van de goederen, het bezit ervan, jazelfs het bestaan van de abdij in hun macht. Daarom wordt verder in het stuk beklemtoond, dat men onder alle omstandigheden het goederenbezit van de abdij ontzien had, omdat ze een vrije en neutrale heerlijkheid was. Omdat onder de Staten Generaal als overkoepelend lichaam de buitenlandse politiek, de zeggingschap over de veroverde gebieden en de algemene wetgeving ressorteerden, werd tegenover hen de status van Berne als een aparte heerlijkheid, zijnde een zelfstandig leen van Kleef, speciaal naar voren geschoven.

¹¹⁾ Kopie van beide verzoekschriften in: A.A.B., V.E., Map Edel- en Grootmogenden.

Iets, wat in het verzoekschrift aan de Staten van Holland bijzonder opvalt, is de verklaring van abt Bosch, dat hij reeds eerder «onweder-spreeckelijk bewijzen en munimenten» voor de relatie met het Land van Kleef heeft ter tafel gebracht. Uit in het abdijsarchief aanwezige afschriften valt op te maken, dat men in de jaren 1623-1648 er herhaaldelijk mee bezig geweest is om een bewijsvoering op te stellen, waaruit die band met Kleef duidelijk zou blijken. De meest uitvoerige uiteenzetting draagt als titel «Naerder bewijs over de stichtinghe vande Abdiye van Berne» en er zijn twee uittreksels aan gehecht van een oude Kleefse kroniek, welke de genealogie van de graven weergeeft¹²⁾. Voor zijn kennis over de afstamming van Fulco van Berne uit het gravengeslacht van Kleef, verwijst het stuk naar een authentiek afschrift van een gedeelte van een Kleefse kroniek, die verderop nog uitvoerig ter sprake zal komen. Voor de geschiedenis van het graafschap Kleef, het daaruit voortgekomen graafschap Teisterbant, de historie van de heerlijkheid Berne en het ontstaan van de abdij, wordt in het stuk allereerst verwezen naar Teschenmacher¹³⁾. De schrijver verklaart verder voor zijn bewijzen op «alle oude ende nyewe cronijckschrijvers van Hollant en Cleve» beroep te kunnen doen, doch hij noemt verder slechts met name Le Petit¹⁴⁾, Van Gouthoeven¹⁵⁾, Beka en Heda¹⁶⁾, Gramaye¹⁷⁾ en Miraeus¹⁸⁾.

Op 4 augustus 1643 vroeg abt Leonard Bosch vanuit Berne bij Heusden aan zijn provisor Balthasar Janssen, die pastoor van Heeswijk was en daar op het Slotje woonde, om hem het «Cleeffs extract» op te sturen, omdat mr. Godfried van Herlaer, die in Den Haag de belangen van de abdij verdedigde, daarom gevraagd had. Bij zijn brief tekende hij in margine aan: «Begint aldus: Ab Arnoldo quoque Comite Clevensi, en is geschreven met de handt Petri Rovers»¹⁹⁾. Van dit fragment

¹²⁾ A.A.B., V.E., Map Kleef.

¹³⁾ W. TESCHENMACHER, *Annales Cliviae, Juliae, Montium, Marcae Westphaliae, Ravensburgae, Geldriae et Zutphanae*, Frankford 1638.

¹⁴⁾ J.F. LE PETIT, *La grande chronique ancienne et moderne de Hollande*, 2 delen, Dordrecht 1601.

¹⁵⁾ W. VAN GOUTHOEVEN, *D'oude chronijcke ende historien van Holland, van Zeeland ende van Utrecht*, Dordrecht 1620, 's-Gravenhage 1636.

¹⁶⁾ JOHANNES DE BEKA, WILHELMUS HEDA, *De episcopis Ultraiectinis*, Bazel 1546, 1643².

¹⁷⁾ J.B. GRAMAYE, *Taxandria; in qua antiquitates et decora regionum...*, Brussel 1610.

¹⁸⁾ AUBERTUS MIRAEUS, *Chronicon Ordinis Praemonstratensis*, Keulen 1614; *Idem, Opera diplomatica et historica*, Antwerpen 1628.

¹⁹⁾ A.A.B., V.E., Map brieven van prelaat Bosch aan provisor B. Janssen.

uit de kronieken van Kleef, oorspronkelijk geschreven op perkament, werd er sedert de publikatie van de Kleefse kronieken in het jaar 1860²⁰⁾ herhaaldelijk op gewezen, dat deze in historisch opzicht weinig tijd van de Orde enkele merkwaardige mededelingen bevat. Weliswaar werd er sedert de publikatie van de Kleefse kronieken in het jaar 1860 zo herhaaldelijk op gewezen, dat deze in historisch opzicht weinig betrouwbaar zijn, maar dat neemt niet weg, dat men er in de Abdij van Berne herhaaldelijk gebruik van heeft gemaakt om het voortbestaan van dit klooster te verdedigen, door te stellen, dat de abdij gesticht was op Kleefs gebied en dat de stichter Fulco van Berne was voortgekomen uit het geslacht van de graven van Kleef. Men trof hier gegevens aan, die in het veel soberder «Chronicon Bernense»²¹⁾ ontbraken en maakte er een dankbaar gebruik van, omdat die uitspraken goed in de kraam van de abdij te pas kwamen. Vergelijking van enkele gegevens uit beide kronieken toont dat duidelijk aan.

Chronicon Bernense

...ordo Premonstratensis inceptit
per dominum Norbertum, postea
Magdeburgensem episcopum.

Extract uit Kleefse kroniek

...ordo praemonstratensis ao. dni.
1120 orsus est a sancto et nobili
viro Norberto de Gennep Xanc-
tensi praeposito²²⁾, indeque Mag-

²⁰⁾ Zie: Bijlage. Het afschrift van Roovers en vier andere kopieën uit vrijwel dezelfde tijd berusten in: A.A.B., I.B.4.G. Van den Elsen in zijn «Bernensia collecta», blz. 13-14 (verg. blz. 33-46) en W. Hoevenaars, Kopieboek, I, nr. 4, blz. 8, maakten begin deze eeuw nog afschriften van de passage uit de Kleefse kronieken, zoals ze door Roovers was afgeschreven.

Volgens vriendelijke mededeling van de Kleefse stadsarchivaris Friedrich Gorissen d.d. 8 september 1981 aan abdijsarchivaris H. van Bavel maakte Seibertz bij zijn uitgave in 1860 gebruik van een papieren handschrift uit de 16de eeuw, terwijl Roovers rond 1628 afschreef van een codex («in parcament geschreven»). Deze codex was in 1860 klaarblijkelijk zoekgeraakt. Seibertz wist in alle geval in zijn tijd niet waar het origineel berustte en maakte voor de uitgave van z'n kronieken gebruik van vier papieren afschriften uit de 16de en 17de eeuw. Behoudens een enkele uitzondering na is de gedrukte tekst van Seibertz voor zover die Berne betreft veel accurater dan het afschrift van Roovers, dat enkele hinderlijke verschrijvingen en weglatingen vertoont, reden waarom wij de voorkeur gaven aan het gebruik van de gedrukte tekst.

²¹⁾ H. VAN BAVEL, *Regestenboek van het archief van de Abdij van Berne, 1134-1400*, Heeswijk 1984, blz. 108-117. Vergelijk regest 31 op blz. 8-9, alwaar verwijzing naar handschriften, gedrukte Latijnse tekst en Nederlandse vertaling. Toen deze bijdrage al gereed was verscheen de publicatie *Egmond en Berne, twee verhalende historische bronnen uit de middeleeuwen* (Nederlandse Historische bronnen, deel VII, 's-Gravenhage 1987), met op blz. 87-144: *Het stichtingskroniekje van de Abdij van Berne*, ingeleid, uitgegeven en vertaald door H. VAN RIJ. Wij volgden echter de tekst van Van Bavel, *Regestenboek*.

²²⁾ De merkwaardige formulering «Norbertus van Gennep, proost van Xanten» wordt ook gebruikt, wanneer de stichting van de abdij van Mariënweerd ter sprake komt. Zie: *Cronica...*, ed. Seibertz, blz. 167, noot 334, sub. I.

...fuit vir nobilis in villa, que vocatur Berna,...Folcoldus...comes inter Mosam et Walum... inimici ejus posuerunt ei insidias... Ipse vero armatus insedit equo. Cumque non esset evadendi locus, per crepidinem fluvii fugiens in ipsum ab alta ripa cum equo insiluit... per profunditatem fundi tulit eum equus ad alteram ripam illesum versus castrum. Et cum esset in tanto periculo, vovit Deo, quod se et sua omnia ejus manciparet obsequio».

Post hoc dominus Folcoldus naufragosum mundum derelinquens Christi jugo se subjecit et habitum nostrum induit et in eo quindecim annis vixit...».

Uxor vero ejus Bescela fastum seculi derelinquens sanctimonialium habitum sumpsit et cum sororibus, quas de seculo ad se traxerat, apud Babiloniam claustrum construere temptavit, sed displicuit ei locus eo quod esset palustris indeque profecta est ad locum, qui dicitur Wort, ibique ecclesiam edificavit et tante sorores in brevi ibi recepte sunt, quod computabantur circiter septuaginta».

Factum est...quod Gerardus Briewe...vexaret domum nostram in multis et precipue claustrum puellarum in Woert».

deburgensi archiepiscopo, quem admodum diva virgo Maria in visione praemonstraverat.

Ab Arnoldo quoque Clivensi comite construendorum monasteriorum devotio, ad Folcodum nepotem Teisterbandiae comitem derivavit; anno enim dni. 1131. Folcodus de Clivis et Teisterbandie, dominus insulae inter Walam et Mosam sitae... ab aemulis suis et inimicis ad Mosam usque persecutus nec evadere valens... Deo et b.Mariae virgini...sese devovit, promittens...cum equo Mosae fluctibus sese ingrens..., pulcherrimam virginem post ipsum in equo residentem se vidisse asserens».

...ilico voti memor in arce Berne munitissima, in Mosae ripis condita, egregiam certe Abbatiam ordinis praemonstratensis exstruxit, temporibus...».

Communicato deinceps cum nobilissima ejus conjugē Bessela de Zommeren consilio, quia prolibus carebant, sese mutuo licenciantes, mundique hujus oblectamenta spernentes, ipse in abbatia Bernensi monachatum induit, ipsa vero in Bedborch monialis ordinata, binas ejusdem ordinis praeposituras instituit, monialibus de post assignandas, unam in Werde haud longe a Batenborch, alteram in Meersborch prope Trajectum... Bessela autem morte praeventa, conceptum mente spiritum de monialium monasteriis ibi extruendis explere non valens, praepositurae usque hodie manserunt et grangiae».

Uit bijna alle passages blijkt, dat de tekst van het Chronicon Bernense eenvoudiger is. De Kleefse kroniek heeft weliswaar van die van Berne gebruik gemaakt, maar ze is veel breedsprakerig en meer opge-

sierd. Op vrijwel ieder onderdeel is het verhaal bovendien meer op het Land van Kleef en zijn omgeving afgestemd. Bijzonder opvallend is, dat er gesproken wordt van een *heilige* Norbert van Gennepe, die proost van Xanten was! De Bernse kroniek maakt van Fulco een «graaf tussen Maas en Waal», maar die van Kleef maakt van hem bovendien een graaf van Teisterbant en een afstammeling uit het geslacht van de graven van Kleef. De legende van de redding van Fulco uit de Maas krijgt in Kleef een nieuw element erbij: een zeer schone jonge vrouw, later wordt dat Maria in eigen persoon, zit bij de ridder achter op z'n paard. In het Chronicon van Berne denkt Bessela er eerst over na om in Babiloniënbroek een norbertinessenklooster te stichten. Zij doet dat uiteindelijk in Woerd of Altforst, dat op een gegeven moment 70 zusters zou geteld hebben en nadrukkelijk als «klooster van vrouwen» genoemd wordt. In de Kleefse versie neemt Bessela de sluier aan in het norbertinessenklooster van Bedburg bij Kleef. Zij had weliswaar het plan om in Altforst en Maarsbergen twee zusterkloosters te stichten, maar kon dat niet uitvoeren. Daarom bleven die twee plaatsen tot in schrijvers dagen, zoals hij zelf zegt, slechts proosdijen en uithoven. Zo waren ze, zegt de tekst, trouwens begonnen, met een proost, die het grondbezit van de uithof zou beheren.

De vraag naar de ouderdom van beide kronieken en hun onderlinge afhankelijkheid, kan hier geen afdoend antwoord krijgen. Wij willen ons bepalen tot het gebruik van bepaalde gegevens uit de kroniek van Kleef, die benut werden om de positie van de Abdij van Berne te verdedigen en aangeven, hoe men ze verder met zogenaamde historische bewijsgronden trachtte te versterken.

Zoals wij reeds eerder aangaven hanteerde abt Spierinck reeds in het begin van de Tachtigjarige Oorlog, namelijk in de jaren 1570 en 1579, het argument, dat de stichter van de abdij, toen Folpaert genaamd, «uit het geslacht van Kleef» was voortgekomen²³). Zoals reeds is aangegeven, beschikte men in de abdij vanaf 4 maart 1628 over een gewaarmerkt notarieel afschrift van een fragment uit de kronieken van Kleef, dat belangrijke nieuwe informatie aanbracht. Vanaf die tijd wordt in allerlei geschriften, die het bestaan van Berne moeten verdedigen, gesteld, dat Fulco een jongere zoon is van de graven van Kleef, een neef van Arnoldus, de XVII-de graaf van Kleef. Deze Fulco heeft zijn abdij gesticht in zijn eigen, vrije heerlijkheid, die onder Kleef hoorde en

²³) Zie: noot 9 en 10.

onafhankelijk was van de Stad en het Land van Heusden, al waren die ook aan de graaf van Kleef leenroerig. Men stelt, dat de heerlijkheid van Berne reeds vóór de stichting van de abdij in 1134 aan Kleef leenroerig was. Toen de Stad Heusden van 1290-1296 tijdelijk aan de graaf van Holland geschonken werd en ook toen vanaf het jaar 1357 het Land van Heusden voorgoed aan Holland kwam en daarmee de leenrechtelijke verhouding met Kleef verviel, bracht dat in de verhouding van de vrije heerlijkheid Berne geen verandering. Berne bleef ten allen tijde Kleefs gebied, maakte daardoor deel uit van het Heilige Roomse Rijk en genoot daarom voortdurend de protectie van de keizers. Vanwege deze bijzondere situatie, dat men een vrije en neutrale heerlijkheid was, had de Republiek der Verenigde Nederlanden de Abdij van Berne als enige in den lande ontzien en haar grondgebied onaangetast gelaten. Men denkt hier als vanzelf aan het kruisherenklooster van Sint-Agatha, dat bij Cuyk aan de Maas in het domein van de Oranjes lag en daardoor zijn bestaan kon redden, of aan het kleine vorstendom Bokhoven, dat onder de prins-bisschop van Luik stond en daardoor eveneens onaangetast bleef. Vermoedelijk wilde Bern ook de tactiek toepassen om door het sterk benadrukken van zijn vreemde soevereiniteit zijn overlevingskansen te vergroten.

Om het laatst gestelde doel bij de Staten van Holland en de Staten-Generaal van de Verenigde Nederlanden beter te kunnen ondersteunen, ging men als voornaamste argumenten aanvoeren: de rechtstreekse afstamming van Fulco uit het geslacht van de graven van Kleef, de oeroude leenroerigheid van de heerlijkheid Berne aan het graafschap Kleef en «ten bewijze» van dit alles de titel van graaf van Teisterband en de overeenkomst van de wapens van Kleef en dat van Fulco en aan hem ontleend dat van de Abdij van Berne. Op elk van deze onderdelen, die nauw met elkaar verbonden zijn, dienen wij even in te gaan.

Zoals gezegd, wordt Fulco in de stichtingsoorkonde van Berne en de oudste goederenlijst van de abdij, het zogenaamde «Allodium Bernense», slechts aangeduid als «vir liber et dives». In de Hollandse kronieken van Beka, de Clerc uten lagen landen en de Divisiekronek, die globaal genomen tussen 1350 en 1515 zijn ontstaan²⁴), wordt Fulco betiteld als «miles» of ridder. In de kroniek van het klooster Berne,

²⁴) Zie hiervoor: M. CARASSO-KOK, *Repertorium van verhalende historische bronnen uit de middeleeuwen*, 's-Gravenhage 1981, nrs. 296-299, 201-202, 309. Voor het Chronicon Bernense, zie: Nr. 129.

waarvan de datering onbekend is, wordt Fulco ten tonele gevoerd als «nobilis vir» en «comes inter Mosam et Walum» en H. van Heussen²⁵⁾ en H. van Rhijn²⁶⁾, die het *Chronicon Bernense* voor het eerst in het Latijn en in Nederlandse vertaling uitgaven, volgden vanzelfsprekend die titelatuur. We hebben eerder reeds aangegeven, dat de status van Fulco in de kroniek van Kleef werd opgevoerd tot die van «Graaf van Teisterbant». Via historici in de 17de eeuw als Johannes Chrysostomus van der Sterre, Augustinus Wichmans, Dionysius Mutzaerts, Jean Lepaige, Jacobus van Oudenhoven en de *Acta Sanctorum* drong deze benaming verder door. Men bezorgde Fulco van Berne ook zijn bijzondere plaats in de iconografie, door hem te laten figureren op een afbeelding van zes norbertijnse zaligen, die allen van hoge adellijke afkomst waren en ten teken daarvan met hun kronen en wapens werden voorgesteld^{26a)}. De groeifase van vrije man tot graaf was daarmee voltooid.

De namen Kleef en Teisterbant worden in de kroniek van Kleef in één adem uitgesproken. Fulco is een neef van graaf Arnoldus XVII van Kleef, naar een latere interpretatie een zoon van een jongere broer van deze vorst. Zoals Fulco vanwege zijn eigengeërfd bezit «graaf van het gebied tussen Maas en Waal» wordt genoemd, zo heet hij vanwege zijn Kleefse afstamming zowel Fulco van Kleef als van Teisterbant. Van dat laatste gebied zou hij ook graaf zijn geweest.

Het is moeilijk om met betrekking tot het graafschap Teisterbant de historische gegevens en de legendevorming gescheiden te houden. Voor

²⁵⁾ H. VAN HEUSSEN, *Historia episcopatum ...*, Leiden 1719, blz. 254.

²⁶⁾ H. VAN RHIJN, *Historie ofte beschrijving van 't Utrechtsche bisdom*, Leiden 1719, deel 3, blz. 35.

^{26a)} Dit kwam tot uitdrukking in: J.C. VAN DER STERRE, *Vita S. Norberti*, Antwerpen 1622. Onder de 34 gravures, die in dit werk zijn opgenomen is er een van Carel van Mallery, welke afbeelding de aanbidding van het Kerstkind voorstelt door zes adellijke zaligen van de Orde van Prémontré, die hun kronen en wapenschilden voor de kribbe hebben neergelegd. Onder hen bevindt zich ook «Folcoldus, graaf van Teisterbant» met het wapenschild van Berne aan zijn zijde, dat men als het wapen van de stichter beschouwde. De gravure van Carel van Mallery stond model voor twee nog bewaarde olieverfschilderijen. De eerste berust in de Stiftskirche St. Johannes in Cappenberg, hetgeen verklaarbaar is, omdat ook graaf Godfried, de stichter van de Abdij van Cappenberg, 1122-1803, tot de zes afgebeelde zaligen behoort. Een tweede olieverfschilderij met dezelfde voorstelling treft men aan in het kunstbezit van de Abdij van Averbode. Op een eveneens te Averbode berustend groot schilderstuk, dat in 1655 vervaardigd werd door Caspar de Crayer, is het onderwerp van de professie van Norbertus weliswaar gehandhaafd, maar de zes adellijke zaligen zijn daarop terwille van Augustinus en Sint-Jan de Doper wat terzijde geschoven en ook de legenda, die op de eerder genoemde stukken wel aanwezig is, ontbreekt.

de latere zeer gecompliceerde leenverhoudingen tussen Kleef, Gelre, Brabant en Holland geldt zeker hetzelfde²⁷⁾.

Men mag als vaststaand aannemen, dat er in de na-Karolingische tijd een pagus of graafschap Teisterbant ontstond, dat ongeveer de landen van Heusden, Altena, Arkel, alsook de Bommelerwaard en de Tielerwaard omvatte. De Oude-Maas vormde daarvan gedeeltelijk de zuidgrens. Berne lag daarboven en behoorde daarom tot het bisdom Utrecht. Wat ten zuiden van de Oude-Maas lag, behoorde tot het bisdom Luik. Na de dood van bisschop Ansfridus van Utrecht, die ook graaf van Teisterbant was, zou zijn gebied in het jaar 1010 verdeeld zijn tussen de hertog van Brabant en de graven van Gelre en van Kleef. Dat betekende de ondergang van het graafschap Teisterbant, maar daarmee werd wel de grondslag gelegd voor de latere leenroerigheid van de omgeving van Berne.

Toch was het vroegere Teisterbant allerm minst dood. Toen daartoe aanleiding was, ging men het weer naar voren halen. Dat geschiedde in het jaar 1368, toen de hoofdstam van de zwanenridder, de stamvader van het Kleefse gravengeslacht uitstierf. Dirk van Horn, de heer van Perwez en Kranenburg, die tevens heer van Altena was, ging ook aanspraken maken op het Land van Heusden. Om die aanspraken te onderbouwen liet Dirk van Horn een kunstmatige stamboom samenstellen, die het graafschap Teisterbant met het graafschap Kleef in verbinding moest brengen en het wapen van Kleef, het karbonkelschild, ook voor Teisterbant moest annexeren²⁸⁾.

²⁷⁾ Men zie voor heel deze ingewikkelde materie o.a.: J.H. GOSSES, *De vorming van het graafschap Holland*, in: *Verspreide geschriften*, Groningen-Batavia 1946, blz. 239-344; P. BLOK, *Teisterbant*, in: *Med. der Kon. Ned. Ac. van Wetensch.*, Afd. Letterkunde, N.R., deel 26, nr. 12, Amsterdam 1963, blz. 455-479; P. AVONDS en H. BROKKEN, *Heusden tussen Brabant en Holland (1317-1357)*; *analyse van een grensconflict*, in: *Varia historica Brabantica*, IV, 's-Hertogenbosch 1975, blz. 1-95; J. HENDRIKS, *Heusden van Teisterbant tot Holland*, in: *Brabants Heem*, jg. 37, 1985, blz. 14-23.

Voor de opvatting, dat Berne een zelfstandige heerlijkheid zou hebben gevormd, zie: L.H.C. SCHUTJES, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch*, deel I, St.-Michielsgestel 1876, blz. 277, noot 4.

Van Kleefse zijde geven inlichtingen: D. KASTNER, *Die Territorialpolitik der Grafen von Kleve (Veröffentlichungen des historischen Vereins für den Niederrhein...*, Band 11), Düsseldorf 1972; *Das Kopiar der Grafen von Kleve*, bearbeitet von W.R. Schleidgen, Kleve 1986; *Kleve-Mark Urkunden, 1223-1368*, bearbeitet von W.R. Schleidgen (*Veröffentlichungen der staatlichen Archive des Landes Nordrhein-Westfalen*, Band 13), Siegburg 1983.

²⁸⁾ F. GORISSEN u.a., *150 Jahre Landkreis Kleve*, Kleve (1966), blz. 54-55.

In de gefantaseerde stamboom van Kleef, maakte men een jongere broer Robert tot eerste «Graaf van Teisterbant»; hij zou goed en wel na Karel de Grote geleefd hebben. Hem werden drie zonen toegekend; de eerste volgde hem op als Graaf van Teisterbant, de tweede werd Heer van Heusden, de derde Heer van Altena.

Maar ook Berne wordt door de makers van die kunstmatige genealogie met Teisterbant verbonden. In de «*Historia dominorum de Teys-terband*» wordt verhaald, dat een jongere zoon uit dit geslacht, Volquinius geheten, de enige dochter van de heer van Heusden huwde. Van die dochter kreeg hij de heerlijkheid Berne. Van Volquinius stamde de latere stichter van Berne af²⁹⁾. Bovengenoemde Hollandse kronieken, die tussen 1460 en 1480 werden geschreven, hebben hun Kleefse tegenhanger van rond het jaar 1475. Een perkamenten handschrift, dat de afstammelingen van de Kleefse zwanenridder en hun wapens weergeeft, verhaalt eerst hoe de heren van Heusden en Altena via Teisterbant van Kleef afstamden en vermeldt in aansluiting daaraan: «Ende een heer van den Beern quam oec vorth vanden greve van Teysterbant. Ende alle dese voirs.heren die plaghen hair heerlicheiden te leen te houden van den greve van Cleve»³⁰⁾.

Zoals gesteld, stamden zowel de heren van Heusden en Altena als ook die van Berne van het huis van Kleef af. Die aansluiting werd na 1368 tot stand gebracht door een genealogische verbinding uit te denken tussen Teisterbant en Kleef. De drie partijen gingen ook op een gegeven moment de karbonkel in hun schild opnemen, omdat deze wees op afstamming van de zwanenridder, Elias, de eerste heer van Kleef³¹⁾. In de verweerschriften, die in de Abdij van Berne in de tweede kwart van de zeventiende eeuw werden opgesteld, werd er herhaaldelijk op gewezen, dat de Kleefse oorsprong van de abdij duidelijk tot uitdrukking kwam door de overeenkomst van de wapens van beide partijen. Nu hadden de eerste afstammelingen van de zwanenridder Elias eerst een rood schild met een zilveren «inschild», in het hart waarvan zich de

²⁹⁾ W.F. ANDRIESSEN, *Historia dominorum de Teysterband, Arckel, Egmonda, Brederode, IJsselsteyn* etc., Purmerend 1933, blz. 3: «de quo postea propagatus descendit dominus Volkardus dominus de Berne, qui de eodem castro de suo patrimonio fundavit abbatiam de Berne prope Hoesden». Zie ook: CARASSO-KOK, *Repertorium*..., nr. 148.

³⁰⁾ F. GORISSEN, e.a., *150 Jahre Landkreis Kleve*, blz. 54, noot 44, verwijzend naar Gert van der Schuren, fol. 40 met de notitie: «ind eyn heer van den Berne quam oick van den greve van Teysterbant». De in het artikel geciteerde tekst is ontleend aan blad 5 van de vooraan in het boek opgenomen fotokopie van het Kleefse wapenboek van rond 1475.

³¹⁾ F. GORISSEN, e.a., *150 Jahre*..., blz. 26.

karbonkel bevond, van waar als stralen acht geleliede scepters uitschoten. Maar Robrecht, de eerste graaf van Teisterbant zou zijn schild gebroken hebben en was een blauw schild gaan voeren. Historisch bezien is die gang van zaken onmogelijk, omdat wapens van personen pas in de eerste helft van de twaalfde eeuw ontstaan en die van geestelijke instellingen doorgaans nog beduidend later. Het wapen van Berne, door Mr. Smit omschreven als «gefaasd van acht banen van azuur en keel, beladen met een achtermige dubbelgeleliede karbonkel van goud»³²⁾, wordt daarom pas rond 1375 aangetroffen. Het komt voor in het handschrift van de wapenheraut van Gelre³³⁾. Het is, zoals alle in de codex Gelre voorkomende wapens, dat van een persoon, die hier «her Volkout van den Baerle» genoemd wordt. Het wapen van Fulco van Berne staat hier onder de Brabantse adel, meer speciaal onder de kleine landadel. De wapenheraut gaf er zich in zijn tijd geen rekenschap van, dat de man op wiens naam het wapen stond, reeds op 12 april 1149 gestorven was en dat hij bijgevolg te doen had met een historische figuur van ruim tweehonderd jaar geleden. Smit wil in het wapen een teken van grondheerlijkheid van de door Fulco gestichte abdij zien³⁴⁾. Het rond het jaar 1375 gesignaleerde en op naam van Fulco gestelde abdijswapen, komt vanaf 1441 ook geregeld voor op de waszegels van oorkonden, in voornoemd jaar voor het eerst op het zegel van abt Petrus van Hemert³⁵⁾. Ging men rond het midden van de veertiende eeuw het wapen van de abdij toekennen aan Fulco, de stichter, die vrijwel zeker nooit een wapen gekend heeft, zelfs tijdens het Twaalfjarig Bestand bleef men beide wapens nog zonder meer identificeren³⁶⁾.

Als vaststaand mag men aannemen, dat Berne rond 1375 over een eigen abdijswapen beschikte, dat aan Kleef ontleend was. Omtrent 1475 is men de genealogieën gaan opstellen, die de heren van Berne via Teisterbant met de graven van Kleef moesten verbinden. Dat het Land

³²⁾ J.P.W.A. SMIT, *De Brabantse beelden en teekens van recht*, 's-Gravenhage 1957, blz. 203.

³³⁾ Koninklijke Bibliotheek Brussel, Ms. 15 632/56, Codex Gelre, onderste rij, derde afbeelding van links.

F. GORISSEN, e.a., *150 Jahre...*, blz. 53.

³⁴⁾ SMIT, a.w., blz. 203.

³⁵⁾ Zie: *Berne*, jaargang 21, 1968, blz. 60.

³⁶⁾ A.A.B., V.C. Een cohier van bijzondere uitgaven uit het jaar 1611 vermeldt: «Den 27^{en} martii aen den soldaten van eenen grooten steen, waerop stont gesneden de wapen van de Fundateur, in huys te brengen, gegeven 30 st.».

van Heusden lange tijd aan Kleef leenroerig is geweest, voordat het in 1357 voorgoed onder Holland kwam, staat voldoende vast. Dat gold dan voor het gebied boven de Oude Maas, waarin ook Berne lag. Het gebied ten zuiden van de Oude Maas erkende lange tijd de hertog van Gelre als leenheer. Zowel Heusden als Gelre, maar ook Altena, zouden niets anders zijn dan restanten van het vroegere Teisterbant.

Doch de leenverhouding van Berne met Kleef, zo er die al ooit een geweest is, blijft volkomen in het duister. In haar betogen tegenover de Staten stelt de abdij steeds, dat Berne een zelfstandige heerlijkheid is geweest, die onder Kleef ressorteerde, maar die altijd volkomen zelfstandig is gebleven tegenover de nabije Stad Heusden en het Land van Heusden. Men stelde zelfs, dat de grondheerlijkheid Berne en ook de abdij ouder waren dan de Stad Heusden en dat Berne onder Kleef bleef, toen de Stad Heusden van 1290-1296 tijdelijk onder Holland kwam en het Land van Heusden definitief in 1357. Maar van akten van leenverheffing ontbreekt ieder spoor.

Het woord Kleef valt nog een keer, voordat met de Tachtigjarige Oorlog de tijd van de grote beproeving voor Berne begon. Toen abt Koenraad van Malsen op 8 januari 1546 Karel V om een coadjutor vroeg³⁷⁾, bracht hij de keizer ook onder de aandacht, dat het godshuis Berne «als opte frontieren van Geldre gelegen ...besunders in desen lesten *cleefsgen* oirloge, zeer groetelick beschaedigt geweest ende in tachterheden gecoemen» was. De Kleefse oorlog, waar het hier om gaat, zal verband houden met de strijd van Karel V tegen hertog Willem van Gulik. Bij het verdrag van Venlo, op 7 september 1543 gesloten, raakte Willem Gelre en Zutphen kwijt en behield hij alleen Kleef. Of de herinnering aan de beschadiging van de gebouwen een kleine tien jaar later nog voortleefde, is niet duidelijk. Wel meldde men vóór de abtskeuze van Dirk Spierink van Well aan Brussel, dat Berne in het verleden vanwege de oorlog ook andere zware lasten te verduren had gekregen, met name «oick bij deurganck van knechten, die onlancx tot omtrent 400 in getale daer gelegen ende geteert hebben gehadt»³⁸⁾.

Men kan zich nauwelijks aan de indruk onttrekken, dat de tot dusver behandelde betrekkingen van Berne met het Land van Kleef meer vermeende dan werkelijke relaties waren. Toch had de Abdij van Berne

³⁷⁾ Zie hierover: A. VAN LOMMEL, *Bijdragen tot de kerkelijke geschiedenis van Nederland. De Abdij van Bern*, in: *Dietsche Warande*, 9, 1863, blz. 364.

³⁸⁾ J. KLEIJNTJENS, *De abtskeuze van Th. Spierinck in Berne, 1552*, in: *Taxandria*, jaargang 41, 1934, blz. 204.

zeker haar betrekkingen met Kleef. Die konden over *het norbertinessenklooster Bedburg* lopen, ofwel bestaan in rechtstreekse contacten met het Kleefse gravenhuis. Aan beide punten willen wij beperkte aandacht besteden, omdat ze ertoe kunnen bijdragen om het algemeen beeld van verdichtsel en waarheid te vervolledigen.

Omtrent de stichting van Bedburg bestaat geen eenstemmigheid. In 1934 stelde A. Versteyleen, dat Bedburg in 1124 gesticht was door Dirk II van Kleef, die van een oude bidkapel een convent maakte onder de jurisdictie van een proost, die van Prémontré afhankelijk zou zijn³⁹). Volgens Backmund⁴⁰) was het «naar verhaald wordt» echter graaf Arnold II van Kleef, die in 1124 Bedburg stichtte en was dit klooster in het begin waarschijnlijk een dubbelklooster. Men ziet, hier schuilen nogal wat onzekerheden en ook bij een inkleding van Bessela van Someren in Bedburg mag men gerust een vraagteken zetten, omdat dit gegeven alleen vermeld wordt in dat extract uit een Kleefse kroniek, die in haar geheel weinig geloofwaardig is.

Bij de in de aanhef van die kroniek gesignaleerde «vrome neiging tot het stichten van kloosters», die Fulco van z'n oom, graaf Arnold II zou geërfd hebben, willen wij toch even stilstaan. Dat aan Arnold door de kronieken van Kleef de advocatia over Zyfflich en de stichting van het norbertinessenklooster Meer wordt toegeschreven, laten wij verder buiten beschouwing. Maar in dezelfde kronieken wordt ook van Arnold gezegd: «consulente sancto Norberto condidit coenobium in Betbergh, ubi juxta uxorem sepultus est»⁴¹). Elders preciseert de kroniek, dat graaf Arnold, de stichter van Bedburg, in 1142 overleed en midden in de kloosterkerk langs zijn echtgenote Margaretha van Zwaben zijn graf kreeg, zoals daar later meerdere leden van zijn geslacht kwamen te rusten⁴²). Volgens Gorissen kreeg Arnold pas rond het midden van de veertiende eeuw daar zijn graftombe, die volgens de traditie van de graven van Kleef versierd werd met een zwaan. Het monument werd voor de Eerste Wereldoorlog overgebracht naar de Stiftskirche in Kleef⁴³). Of graaf Arnold, de stichter van Bedburg, kan vereenzelvigd worden met een van de getuigen, die in 1134 in de stichtingsoorkonde

³⁹) *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, tome VII, Paris 1934, col. 394-395.

⁴⁰) N. BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense*, tomus I, Berlin 1983², blz. 175.

⁴¹) *Cronica comitum* ...ed. Seibertz, blz. 198.

⁴²) *Chronica*..., blz. 166.

⁴³) F. GORISSEN, e.a., *150 Jahre Landkreis Kleve*, blz. 29.

van Berne optreedt als «Arnoldus iuuenis comes de Cleve», is op voorhand niet zo duidelijk. Maar merkwaardig is in alle geval, dat deze «Junggraf Arnold von Kleve» door Gorissen zonder meer als «der Freund des h. Norbert» wordt betiteld⁴⁴). Hier rijst de vraag, of Norbert, die in 1122 met behulp van graaf Godfried van Cappenberg op diens slot zijn eerste klooster in Duitsland stichtte, ook via de graven van Kleef misschien in zijn eigen geboortestreek iets dergelijks heeft ondernomen en of dat misschien de stichting van Bedburg bevordert heeft.

Wanneer wij Bessela buiten beschouwing laten, dan valt het toch zonder meer op, dat er tussen Berne en Bedburg voortdurend een nauwe band moet hebben bestaan. Het oudste necrologium van Berne, dat in 1574 samengesteld werd door Arnold van Vessem, vermeldt zo opvallend veel namen uit Bedburg, dat wel aan een onderlinge gebedsbroederschap moet worden gedacht. In totaal zijn 47 personen van Bedburg in het necrologium ingeschreven, namelijk 37 zusters, 3 lekebroeders en 7 proosten⁴⁵). Van de zeven vermelde proosten waren er twee uit Berne afkomstig, een zekere Johannes rond het jaar 1330 en Bartholomeus van den Hoef, die van 1475 tot 1483 als Bartholomeus de Curia in oorkonden optreedt⁴⁶).

In het necrologium van Arnold van Vessem komt op 2 september ook Merselius van Macheren voor, die van 1458-1461 abt van Berne was en in 1464 overleed⁴⁷). Hij wordt daar echter niet vermeld als oudproost van Bedburg, terwijl hij er die functie toch van ongeveer 1437-1452 moet hebben waargenomen⁴⁸). Merselius verzamelde met grote ijver allerlei documenten, die op de Orde van Prémontré betrekking

⁴⁴) *Ibidem*, blz. 53.

⁴⁵) G. VAN DER VELDEN, *Het necrologium Bernense van Arnold van Vessem uit 1574*, (Heeswijk) 1986.

⁴⁶) L.A.J.W. SLOET, *Het hoogadelijk, vrij wereldlijk stift te Bedbur bij Kleef en zijn joffers*, Amsterdam 1879; oorkonden, blz. CI-CII, nrs. 130 t/m 133. Waarschijnlijk is Bertold van den Have, die volgens de proostenlijst bij Sloet op blz. CXCVI in de jaren 1475 en 1484 voorkomt, dezelfde persoon als Bartholomeus van den Hoef of de Curia. Men kan stellen, dat proost Arend van der Wiele, door Sloet voor de jaren 1370 en 1372 aangegeven, dezelfde is als Arnt van Wel, die in 1385 als pastoor van Heeswijk voorkomt (H. VAN BAVEL, *Regestenboek*..., nr. 421). Het regestenboek vermeldt trouwens onder nr. 373 voor het jaar 1370 een zekere Arnoldus de Gurgite (van der Kolk), die proost is van Bedburg.

⁴⁷) Zie over hem: G. VAN DER VELDEN, *Documenten betreffende de Orde van Prémontré, verzameld door Merselius van Macheren, in 1445*, in: *Analecta Praemonstratensia*, tomus 58, 1982, blz. 35-95.

⁴⁸) VAN DER VELDEN, *Documenten* ..., blz. 38.

hadden en liet die door Simon van Kleef, een augustijner-koorheer uit het klooster Gaesdonck afschrijven. Simon droeg de familienaam Bermen en was uit Kleef afkomstig. Voor het opdoen van Kleefse documentatie over Berne bevonden Merselius en Simon zich in een uitstekende positie. Wij vernemen van beiden op dit punt echter geen woord, hetgeen heel begrijpelijk is, omdat de positie van Berne op dat moment nog niet omstreden was en het Kleefs kroniekje, waaruit men later ter verdediging van Berne putte, pas uit de jaren 1499-1558 zou stammen⁴⁹).

Wij komen nog even terug op de aanstelling van Bartholomeus van den Hoef tot proost van Bedburg in 1475, omdat ze de interne hervorming, die in de Orde op gang kwam, en het aandeel daarvan van Berne en Sint-Catharinadal te Oosterhout weerspiegelt. In 1463 was in Sint-Catharinadal door toedoen van Jan IV heer van Breda een reformatie van het klooster tot stand gekomen. Zoals uit de oorkonden door Sloet gepubliceerd duidelijk blijkt, waren de heren van Kleef sinds 1466 ook al betrokken bij pogingen om de kloosters in het Land van Kleef te hervormen. Begin 1475, toen Bedburg een nieuwe proost moest krijgen, richtte Jan I, de hertog van Kleef, zich tot de prior van St.-Catharinadal om hem een bekwame kandidaat op te geven. Op 18 februari antwoordde «Laurencius, prior sive confessor» vanuit Breda. Hij haalt met een vreselijke tirade uit over de verdorvenheid van de mannen- en vrouwenkloosters, verwijst naar de vader-abt van Steinfeld, die maar in de situatie moet voorzien, getuigt van zichzelf, dat hij ook onder gehoorzaamheid staat, maar spreekt tenslotte heel positief over de heilzame reformatie door Jan IV van Nassau bij de zusters in Breda tot stand gebracht, vooral door de invoering van het kloosterslot, dingen die allemaal in 1463 hun beslag hadden gekregen⁵⁰). Typisch is, dat de zusters van Bedburg rond eind februari 1475 aan Jan I, hertog van Kleef, laten weten, dat zij statutair niet naar Kleef mogen komen voor de proostkeuze, hetgeen op observantisme van het kloosterslot zou

⁴⁹) A. TIBUS, *Die Pfarre Cleve*, Cleve 1878, blz. 27-34.

⁵⁰) SLOET, *Bedburg...*, Oorkonden, blz. XCVII, nr. 125. De hier optredende «Laurencius, prior sive confessor» wordt bij V. VAN DEN AURA, *Geschiedkundige bijdragen betreffende het norbertinessenklooster St. Catharinadal*, Oosterhout 1894, op blz. 95 proost Laurentius Oskens genoemd, terwijl A.C.J. COMMISSARIS, *St. Catharinadal*, Breda-Oosterhout 1947, op blz. 32 schrijft: «In 1469 verscheen er weer een proost in St. Catharinadal: Laurentius Oskens van de abdij van Berne». Typisch is, dat hij in het oudste necrologium van Berne niet voorkomt. Het portret in de proostenzaal in Oosterhout, dat deze eerste proost pretendeert voor te stellen, wordt als niet-authentiek beschouwd.

kunnen duiden. Zij zijn bereid in eigen huis een proost te kiezen uit de drie leden van de Orde, welke de abt van Berne heeft aangewezen, een kandidaat tussen 50 en 60, een tussen 40 en 50 en een tussen 30 en 40⁵¹). De abt van Berne, die hier optrad, was Arnoldus, 1473-1492, van wie bekend is, dat hij als eerste de observantiebeweging in zijn abdij ondersteunde. Zoals gezegd, viel de keuze op Bartholomeus van den Hoef, alias van den Have of de Curia, die kloosterling was van Berne.

De in de jaren 1625-1650 zozeer beklemtoonde nauwe banden tussen de Abdij van Berne en *het Land van Kleef*, steunen in de voorafgaande eeuwen meer op een aantal aanwijzingen, dan wel op strikte bewijzen. Het optreden van Arnoldus, de jonge graaf van Kleef, onder de getuigen in de stichtingsoorkonde van Kleef, zal zeker niet steunen op enige verwantschap met Fulco, doch veeleer een bevestiging zijn van de leenband van Heusden en Berne met Kleef.

Dirk VII, de graaf van Holland, deed kort na het jaar 1200 een schenking aan Berne; die diende om voor de nagedachtenis aan zijn vader te bidden en ook voor het zieleheil van hemzelf en van zijn vrouw dagelijks een mis te doen. Zijn vrouw was Aleydis van Kleef, die ook een schenking deed aan de Abdij van Mariënweerd⁵²). Wanneer in 1212 een verdrag tussen de heren van Heusden en Altena wordt gesloten, geschiedt dit in Berne. Daarbij zijn graaf Dirk van Kleef alsook de abt, prior, de supprior en heel het convent van Berne getuige⁵³).

In de naamlijsten van «de juffers» van Bedburg komen vooral voor latere eeuwen veel namen voor van bekende Nederlandse adellijke geslachten. Voor het Land van Heusden zijn twee afstammelingen van ridder Arnold van der Sluis, die op 28 november 1296 overleed en zijn graftombe kreeg in de abdijkerk van Berne, als norbertines van Bedburg navijnsbaar: Arnold's dochter Johanna van der Sluis en zijn kleindochter Johanna van Keppel⁵⁴).

Op 8 december 1345 verleende Graaf IX van Kleef aan de abt en het convent van Berne, op voorwaarde dat zij voor hem en zijn overleden ouders tweemaal per jaar kerkdiensten zouden houden, vrijdom van tol te water en te land voor 8 voeren (plaustra) wijn in zijn gebied. Het stuk

⁵¹) SLOET, *Bedburg...*, Oorkonden, blz. C-CI, nr. 128.

⁵²) H. VAN BAVEL, *Regestenboek...*, nrs. 10 en 16.

⁵³) *Ibidem*,... nr. 15.

⁵⁴) J.A. COLDEWEIJ, *Arend van der Sluis, ridder, zijn afkomst en nageslacht* (± 1245-1296), in: *De Nederlandse Leeuw*, 84, 1967, kolom 361-378, speciaal kol. 374-375.

werd opgemaakt in het klooster Bedburg⁵⁵). Op 14 oktober 1358 bevestigde graaf Johannes van Kleef dezelfde vrijdom van tol⁵⁶).

Een paar eeuwen later, namelijk in het jaar 1543, toen hertog Willem van Gulik in de «Kleefse oorlog» zijn gewesten Gelre en Zutphen aan de Habsburger Karel V kwijt raakte, verleende deze hertog nog een paar malen zijn bescherming aan Berne door het verstrekken van sauvegardes voor zijn gebied⁵⁷).

Behalve de vier Bernse proosten in Bedburg heeft nog een kloosterling van Berne langere tijd in het Land van Kleef gewoond. Dat was Gisbertus Distelbergh. Hij was van 1616 tot 1620 pastoor geweest in Breugel en daarna pastoor geworden van Anholt, waar hij op het slot van de heer van Anholt woonde. Deze Diderich van Bronchorst was gehuwd met Maria van Immerselle, een zuster van de heer van Bokhoven. Via Bokhoven zal de heer van Anholt zich wel van zijn hofkapelaan verzekerd hebben, die op 20 februari 1635 kwam te overlijden. Dat Gisbertus Distelbergh of de heer van Anholt voor Petrus Roovers, van wie een eigenhandig afschrift van de Kleefse kroniek aanwezig is, tussen 1620 en 1630 bemiddeld hebben om in de archieven van Kleef bewijsstukken op te diepen voor de Kleefse afkomst, hetgeen men zou kunnen veronderstellen, blijkt nergens uit.

Wij hebben reeds te verstaan gegeven, dat men bij het verdedigen van het bestaan van de abdij tegenover de Staten van Holland en de Staten-Generaal geen beroep kon doen op een geestelijke stand, zoals bijvoorbeeld in Brabant en Vlaanderen. Meer dan op het andere lid, dat van de steden, was men daarom aangewezen op de ridderschap of de edelen. In dit kader moeten wij het zien, dat abt Spierinck zelf zijn adelskwartieren etaleerde, en dat de latere abten van Berne, die zelf van burgerlijke afkomst waren, de ridderlijke kwaliteiten en de adeldom van hun stichter tegenover de ridderschap van Holland breed gingen uitmeten.

Misschien heeft men er in die omstandigheden in Berne ook behoefte aan gehad, om de legende van de redding van Fulco, zoals die in de

⁵⁵) H. VAN BAVEL, *Regestenboek*..., nr. 231. Bij G. VAN DER VELDEN, *Het necrologium*..., staat een nagedachtenis van graaf Dirk en zijn ouders op 3 december vermeld, terwijl de andere waarschijnlijk gehouden werd op 5 juli, waar het verlenen van vrijheid van tol uitvoerig vermeld wordt en door onderstreping speciaal onder de aandacht gebracht.

⁵⁶) H. VAN BAVEL, *Regestenboek*..., nr. 283. In de stukken ter verdediging der rechten van Berne, wordt deze vrijdom van tol ook aangevoerd en daarbij ook o.a. vermeld, dat de wijn «van Coelen» door het gebied van Kleef moest worden vervoerd.

⁵⁷) Sauvegardes van 6 januari en 26 juni 1543. A.A.B., Kopieboek Hoevenaars, II, nrs. 96-97.

Kleefse kroniek het verst werd uitgewerkt, ook visueel in een soort historie-tableau uit te beelden. Zoals men weet, werd door het Museum voor Religieuze Kunst in Uden in begin 1983 uit de particuliere verzameling van Monsieur Mailhes le Amiens in Noord-Frankrijk, een groot paneel van 101 × 89 cm. aangekocht, dat de legendarische stichting van de Abdij van Berne in het jaar 1134 uitbeeldt⁵⁸). Kunst-historisch gezien heeft men het paneel van Fulco voorlopig gedateerd op ongeveer het laatste kwart van de zestiende eeuw. Bovendien stelde men vast, dat er een opvallende overeenkomst is in de manier, waarop Fulco van Berne op zijn paneel en een van de hertogen van Kleef, namelijk Adolf II, die in 1448 overleed, op een ander paneel, waarop hij met vijf Kleefse hertogen staat afgebeeld, elk afzonderlijk geschilderd zijn.

Niet de tijd van ontstaan van beide panelen en ook niet de vraag van hun onderlinge afhankelijkheid spelen hier de hoofdrol, maar wel het gegeven, dat hier weer een spoor is, het zoveelste, van een zekere binding van Berne met Kleef.

Wij willen hier in dit verband nog een andere vraag te berde brengen en wel deze: Kan de legende van Fulco niet teruggaan op een oude sage, die de oorsprong van Bedburg zou moeten verklaren? «Joachim, een vroom man, vestigde zich als kluizenaar in een bosch en gaf zijn naam aan den heuvel, waarop zijn kluis stond. Graaf Ludolf of Loef verdwaalde op de jacht en zonk met zijn paard bij den Joachimsberg in een moeras. In zijn doodsangst deed hij de belofte, dat hij een bedehuis zou stichten zo hij gered mocht worden. Dit geschiedde door een plotseling verschenen jongeling. In het jaar 780 bouwde hij op dien berg een bedehuis, waarheen hij dagelijks van Kleef ging, totdat hij er zich vestigde en er ten jare 790 in overleed»⁵⁹). De oorsprong van de naam Betberg en Bedburg zou daarmee verklaard moeten zijn. Maar waar het hier om gaat, is dat de legende van graaf Ludolf van Kleef voldoende uitgangspunten voor een schilder bood om de «historie» van Fulco's redding uit te beelden. In de plaats van het verraderlijk moeras kwamen de Maas en de dreigende vervolgers, de belofte werd opgesierd, de reddende engel, bij Ludolf nog een jongeling werd bij Fulco een knap,

⁵⁸) H. VAN BAVEL, *Een eerste blik op het paneel van Fulco van Berne*, in: *Berne*, jaargang 36, 1983, blz. 83-89, alwaar afbeelding van paneel en aanverwant stuk. Over de historische figuur van Fulco, zie: H. VAN BAVEL, *Wie was Fulco van Berne?*, in: *Berne*, jaargang 27, 1974, blz. 88-90.

⁵⁹) SLOET, *Bedburg...*, blz. 4-5.

jong meisje, de nieuwbouw van de graaf van Kleef werd bij Fulco de herinrichting van zijn burcht, beiden treden in, Fulco zelfs met zijn vrouw Bessela.

De voornaamste bedoeling van het tafereel van Fulco was misschien wel deze, dat het op zeer opvallende wijze op vier plaatsen het wapen van Fulco van Berne demonstreerde, dat vanaf ongeveer het midden van de veertiende eeuw ook het wapen van de abdij was en in de vijftiende eeuw ook geregeld op de lakzegels voorkwam, waarmee de abten van Berne hun stukken bekrachtigden. In de bewijsvoering tegenover de Staten voor de Kleefse oorsprong van de abdij, werd herhaaldelijk aangevoerd, dat het wapen van Berne overeenkwam met dat van Kleef. Het tafereel van de redding van Fulco heeft zelf ook z'n vele bindingen met Kleef. De sage van graaf Ludolf kan heel wel invloed hebben gehad op de vormgeving van het avontuur van Fulco, zowel in de Kleefse kroniek als bij het geschilderd tafereel. Rechtstreeks echter ontleende de kunstenaar zijn gegevens aan de Kleefse kroniek, tenminste voor het overgrote deel, want het chronicon Bernense had hem maar weinig te bieden. Daar komt nog bij, dat een portret van de in 1448 overleden Kleefse hertog Adolf II, blijkbaar gediend heeft voor het schilderen van de Fulco-figuur. Beider gezichten lijken volkomen op elkaar en beide figuren dragen ook hetzelfde ereteken, dat van de Broederschap van Sint-Antonius! Omdat het portret van Adolf II, dat deel uitmaakte van een groot paneel met nog vijf andere Kleefse hertogen erop, zich uiteraard in Kleef bevond, ligt het voor de hand, dat de maker van het Fulco-paneel daar ter plaatse het portret van de Kleefse hertog heeft nagebootst. Die werkzaamheid van hem in Kleef en z'n eigen omgeving, zou ook een verklaring kunnen geven voor de achtergrond van het schilderij; het heuvelachtig terrein daarop is rond Kleef volkomen normaal, maar helemaal vreemd in de polders bij Heusden. Alles bijeen genomen zijn er daarom o.i. voldoende redenen om voorlopig te veronderstellen, dat het paneel van de redding van Fulco in opdracht van Berne in het land van Kleef vervaardigd is geworden.

Toen na de dood van stadhouder Frederik Hendrik op 14 maart 1647 het behoud van de goederen van Berne in groot gevaar kwam, richtte abt Leonardus Bosch zich met een voorlopig verweerschrift⁶⁰⁾ tot de Staten van Holland. Hij verzocht daarin, dat dezen hem zouden willen

⁶⁰⁾ A.A.B., V E, Map Edel- en Hoogmogenden.

aanhoren of anders voor hem «de deure van justitie» te willen openen. Voor dit laatste geval, dat hij zich tot het Hof van Justitie zou wenden, voerde hij «vier poincten van recht» aan.

Als tweede rechtsgrond vermeldde de abt de met goedvinden van de Staten Generaal tussen de Infante Isabella en Prins Maurits gesloten internationale akkoorden van 18 juli en 3 augustus 1623⁶¹), die later ook door Frederik Hendrik geëerbiedigd waren. Daarin werd plechtig beloofd, dat men van Hollandse zijde het bezit van Berne ongemoeid zou laten, zolang men van Spaanse kant de geestelijke goederen en domeinen der Verenigde Provinciën niet zou aantasten. Als derde motief moest dienen een tachtigjarig ongestoord bezit; zelfs in het heetst van de Tachtigjarige Oorlog en toen de financiën 't schaarsst waren, had men de goederen van Berne niet geannexeerd, terwijl dat met vrijwel alle andere kloosters wel gebeurd was. Als vierde en laatste beweegreden maakte de abt melding van een bijzondere aanbeveling van prins Frederik Hendrik en de Hollandse ridderschap. In hun vergadering van 21 september 1643 besloten de Staten van Holland immers, dat een door Maurits gedane en door Frederik Hendrik bevestigde openbare belofte niet geschonden mocht worden, hetgeen andermaal een handhaven van de akkoorden van 1623 betekende⁶²).

Zeër opvallend is echter, dat onder de «vier poincten van recht» de band met Kleef op de eerste en voornaamste plaats kwam en dat met grote stelligheid verdedigd werd:

«Dat d'Abdije van Bern van outs is geweest ende tot noch toe is gebleeven Cleefs ofte een gedeelte vant vorstendom van Cleef, daarvan het contrarie nu ofte ten eeuwigen dage niet en sal blijken».

De stelling, dat Berne «notoirlijk» Kleefs was, dat de abdij altijd een aparte heerlijkheid onder Kleef was geweest, dat ze daarom gedurende heel de Tachtigjarige Oorlog als neutraal gebied beschouwd was en bovendien als deel uitmakend van hun Heilige Roomse Rijk door de Duitse keizers voortdurend onder hun bijzondere bescherming was genomen, valt, zoals wij zagen, op zuiver historische gronden niet te verdedigen. Een voorgewende verwantschap van Fulco van Berne met de graven van Kleef en enkele uitspraken van een late, onbetrouwbare Kleefse kroniek, geven daarvoor geen houvast. Toch blijven er voldoende aanwijzingen, dat Berne met het Land van Kleef en met name

⁶¹) Zie: VAN DEN HURK, *Het verborgen leven* ..., blz. 18.

⁶²) *Het verborgen leven* ..., blz. 20.

het norbertinessenklooster van Bedburg opvallend nauwe betrekkingen onderhield.

Berne heeft blijkbaar geen middel onbeproefd gelaten, toen het erom ging zijn bezit en voortbestaan te verdedigen. Wij zagen, dat men hiervoor zelfs valse genealogische gegevens en weinig betrouwbare kronieken benutte en op basis daarvan ook een paneel liet vervaardigen, dat voor een historietafereel van de oorsprong van Berne moest doorgaan.

Doch de stelling, dat Berne in de eerste vijf eeuwen van z'n bestaan steeds geheel afhankelijk was geweest van Kleef, werd pas vlak voor het beslissende jaar 1648 volledig uitgewerkt. Omdat deze stelling volgens opzet als hoofdargument zou moeten dienen bij een eventueel proces voor het Hof van Justitie in Den Haag, ligt het voor de hand, dat de formulering moet zijn uitgewerkt door een jurist. Naar onze mening zou daarvoor de Bossche advocaat Mr. Goyaert van Herlaer, die in dienst was van de abdij, in aanmerking kunnen komen. Toen hij begin augustus 1643 in Den Haag de belangen van Berne verdedigde, vroeg hij aan abt Bosch immers om een afschrift, van dat deel der Kleefse kronieken, dat over het ontstaan van Berne handelde. Alles wijst erop, dat men in die kritieke jaren de verdediging van de abdij naar best vermogen organiseerde. De in het voorlopig verweerschrift opgesomde «vier poincten van recht» groeiden weldra uit tot een dozijn⁶³). Doch al die betogen, of ze nu steunden op waarheid, oncontroleerbare verdichtfels of misschien zelfs een valse voorstelling van zaken, mochten ditmaal niet baten. Op 9 juli 1648 namen de Staten van Holland het besluit om alle goederen van de abdij aan te slaan en haar een verder voortbestaan in hun gebied onmogelijk te maken.

Alph. W. VAN DEN HURK

BIJLAGE

Verhaal van de stichting van Berne, zoals dat zonder titel voorkomt in de *Cronica comitum et principum de Clivis et Marca, Gelriae, Juliae et Montium; necnon archiepiscoporum Coloniensium usque ad annum 1392*, ed. J.S. SEIBERTZ in: *Quellen der Westfälischen Geschichte*, Band II (Arnsberg 1860), blz. 165-166. Geheel der kronieken: blz. 113-253.

⁶³) A.A.B., Afd. II, Groot hs. Van Alkemade, fol. 120^r-121^r.

Nota. De tekstvarianten bij de uitgave van 1860 werden hier achterwege gelaten en ook de vergelijking met de gebrekkige tekst van de afschriften van de tekst van rond het jaar 1628 in A.A.B.

Ab Arnoldo quoque Clivensi comite construendorum monasteriorum devotio, ad Folcodum nepotem Teisterbandiæ comitem derivavit; anno enim dni. 1131. Folcodus de Clivis et Teisterbandie, dominus insulæ inter Walam et Mosam sitae, tempore illo, ut supra dictum, ab æmulis suis et inimicis ad Mosam usque persecutus nec evadere valens, undique coarctatus, Deo et b. Mariæ virgini, cui esset devotissimus sese devovit, promittens se ex castro suo Bernensi monasterium erecturum, si ab æmulum furiis illius intercessione erueretur. Itaque armatus cum equo Mosæ fluctibus sese ingerens, ad alteram Mosæ ripam mox se translatus conspexit, pulcherrimam virginem post ipsum in equo residentem se vidisse asserens. Ex tanto nimirum periculo divina protectione liberatus, ilico voti memor in arce Berne munitissima, in Mosæ ripis condita, egregiam certe Abbatiam ordinis præmonstratensis extruxit, temporibus Arnoldi de Cuick Trajectensis episcopi, Hermanni domini de Heusden, Wichardi dni. de Altena nepotum et vicinorum. Communicato deinceps cum nobilissima ejus conjuge Bessela de Zommeren consilio, quia prolibus carebant, sese mutuo licenciantes, mundique hujus oblectamenta spernentes, ipse in abbatia Bernensi monachatum induit, ipsa vero in Bedborch monialis ordinata, binas ejusdem ordinis praepositoras instituit, monialibus deponit assignandas, unam in Werde haud longe a Batenborch, alteram in Meersborch prope Trajectum, ubi et mons et villa Marem a Marte nomenclaturam sumpsere. Bessela autem morte praevenita, conceptum mente spiritum de monialium monasteriis ibi extruendis explere non valens, praepositurae usque hodie manserunt et grangiae. Ecclesiam insuper in Buscoducis Folcodus monasterio ceu patronus concessit; sed illa facta collegiata, permutatione facta alias ecclesias abbatiae viciniore monachi perceperunt. Quo etiam tempore Godefridus et Otto, comites de Cappenborch e castro eorum Cappenborch ejusdem ordinis abbatiam instituerunt. Aliud quoque virginum monasterium extra muros Wesaliae, super Lippiam condiderunt. Is quippe ordo præmonstratensis ao. dni. 1020 orsus est a sancto et nobili viro Nortberto de Gennepe Xantensi praeposito, indeque Magdeburgensi archiepiscopo, quemadmodum diva virgo Maria in visione præmonstraverat.